

İÇSEL DİNİ MOTİVASYON VE ÖZSAYGI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Behlül TOKUR (*)

Öz

Bu çalışma, İçsel Dini Motivasyon ile Öz-saygı olguları arasındaki ilişkiyi, katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf, sosyo-ekonomik düzey, anne-baba tutumu gibi demografik özelliklerini de dikkate alarak incelemeyi amaçlamaktadır. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan 397 kişilik bir örneklem grubu ile gerçekleştirilen bu araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (1965) ve Hoge'ün İçsel Dini Motivasyon Ölçeği (1972) kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, t testi, tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, içsel dini motivasyon ile öz-saygı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu, içsel dini motivasyon düzeyi yüksek olan öğrencilerin öz-saygı düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İçsel Dini Motivasyon, Öz-Saygı, Din, Dindarlık, Anne-Baba Tutumu.

A Research on Relations of Intrinsic Religious Motivation and Self Esteem

Abstract

This study aims to research correlation between intrinsic religious motivation and self-esteem considering participants' demographic characteristics like age, sex, classroom, socio-economic level, parents attitude. Conducted with a sample group that consists of 397 students from Theology Faculty in Ataturk University, "Intrinsic Religious Motivation Scale" (Hoge, 1972), and "Rosenberg Self-esteem Scale" (1965) were used in this research. Pearson correlation analysis, t test, and one-way ANOVA analysis were utilized in analyzing of study data. According to the results, it has been seen that there is statistically significant correlation between intrinsic religious motivation and self-esteem, and students who have high intrinsic religious motivation score, also have high self-esteem score.

Keywords: Intrinsic Religious Motivation, Self-Esteem, Religion, Religiosity, Parents' Attitude

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, , Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı
(e-posta: behlultokur@hotmail.com)

Giriş

Bireyin kendisinde var olan potansiyeli etkin olarak kullanabilmesinde özel bir konumu olan benlik, kendi başına bir olgu olmayıp kendisini çevreleyen birtakım aktörler üzerine kuruludur. Söz konusu bu faktörlerden belki de en önemlisi öz-saygıdır. Öz-saygı, benlik kavramını destekleyici ve ona yardımcı bir kavram olarak benlik kavramının daha iyi anlaşılmasında önemli bir faktördür. Çünkü insanın kendini algılama biçimi onun çevresini, çevresinde var olan değerleri algılama biçimini de etkilemektedir. Benlik algısının bu oluşumunda öz-saygının işlevini bilmek önem arz etmekle birlikte; din ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için, din ile öz-saygı arasındaki ilişkinin de incelenmesi, ayrıca önem arz etmektedir.

Öz-saygı ile ilgili güçlü bir teorik bakış açısı da, onun sahip olduğu motivasyonel/güdüsel güç üzerine vurgu yapmasıdır. Öz-saygı, sahip olduğu bu dürtüsel ve güdüsel yapı ile sosyo-psikolojik etkiler ortaya koyar. Bu motivasyon, kişinin öz-farkındalık ve öz-kimliğini geliştirerek bunların güdüsel bir güç elde etmelerine katkı sağlar. Öz-saygı, sosyal tercih ve davranışların biçimlendirilmesine katkıda bulunarak sosyal tecrübelerin nasıl aranacağı, algılanacağı, kendilik algısı ile nasıl ilişkilendirileceği hususunda güdüleyici bir faktördür.¹ Dinler de her şeyden önce bireyin kişilik, benlik ve sosyo-kültürel gelişimini hedef alan fenomenlerdir. Bu alanlarda sağlam ve tutarlı insan tipi, kendini tanıma ve kendini gerçekleştirme noktasında kendisinde var olan kaynakları daha etkin kullanabilir. Dolayısıyla Tanrı ile olan ilişkisini içten bir adanmışlıkla-motivasyonla yürüten bireylerin öz-saygı düzeylerinin yüksek olması beklenir.

Bu çalışmada aynı kaynaktan beslenen iki olgu arasındaki ilişkiyi anlamayı amaçlamaktayız. Bu bağlamda araştırmada önce öz-saygı ve iç güdümlü dindarlık kavramları hakkında kısa ve bilgilere yer verilmiş; daha sonra ise, konun yöntemi hakkında açıklamalar yapılmıştır. İç güdümlü dindarlık ile öz-saygı arasındaki ilişkinin ele alındığı son bölümde ise, elde edilen veriler analiz edilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. Öz-saygı

Öz-saygı, kişinin kendisine dair gerçekçi ve takdir edici yaklaşımı olarak tanımlanabilir. Gerçekçilikten maksat, kişinin güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olması ve bunları dürüstçe değerlendirmesidir. Takdir edicilikten maksat ise; kişi hakkında çevresindeki bireylerin iyi ve olumlu bakış açılarına sahip olmalarıdır.²

1) Wells, L. Edward, *Self-Esteem and social inequality*, In Timothy J. Owens, Sheldon Stryker, Norman Goodman (Eds.), *Extending self-esteem theory and research, sociological and psychological currents*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s.306-307.

2) Schiraldi, Glenn R., *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*, New Harbinger Publications, Oakland, 2007, s.3.

Öz-saygı, kişinin kendisine yönelik olumlu ya da olumsuz değerlendirmesini ifade eder.³ Yüksek öz-saygıya sahip bir insan; kendini diğer insanlardan üstün gören, kibirli ve gururlu, diğer insanları küçümseyen, narsist bir yapıyı değil; kendisine saygısı yüksek ve bir birey olarak kendisini değerli gören, kendisine önem veren bir insan portresini ifade eder. Öz-saygısı yüksek bir birey, sahip olduğu değer hakkını verirken diğer taraftan da yanlışlarını ve kusurlarını bilir; bu eksikliklerinin üstesinden gelmeyi ümit eder. Yüksek öz-saygıya sahip birey, meziyetlerini artırmaya çalışır, kibir ve gurura yaşamında yer vermez. O, kendisini diğer tüm insanlardan daha iyi görmez ve onlardan daha kötü olduğunu da düşünmez.⁴ Dolayısıyla öz-saygı, kişinin kendisini diğer insanlardan üstün ve farklı görmesinden ziyade; kendi niteliklerini olduğu gibi görmesi ve buna göre hareket etmesi anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında öz-saygı, içinde alçak gönüllüğü ve tevazuyu da barındıran çok farklı bir yapı arz eder.⁵

Öz-saygı, çoğu kez benlik (self concept) kavramıyla karıştırılsa da daha çok benlik kavramını destekleyici, yardımcı bir kavram olarak ele alınır. Son araştırmalar benlik kavramının, üçü psikolojik, ikisi fizikî olmak üzere beş faktörden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu üç psikolojik faktör öz saygı, sosyal güven ve özel yetenektir (school ability). Fiziksel etkenler ise dış görünüş ve fiziksel yetenektir.⁶

Öz-saygı kavramını daha iyi anlayabilmek için çok yakın ilişki içerisinde olduğu bazı kavramları bilmek gerekir. Bu kavramların başında kontrol odağı ve psikolojik dayanıklılık gelir. Bu iki kavram, öz-saygının negatif veya pozitif yönünü belirlemede temel ölçüt sayılabilir.

Kontrol odağı 1960'ların başında Rotter tarafından ortaya konulmuş bir kavramdır. Bu kavram, kişinin eylemsel olarak çevresini etkili bir şekilde kontrol etme ve yönetmesi hususundaki beklentisini ifade eder. Lefcourt dışsal kontrolü, kişinin kontrolünün ötesinde ve kendi davranışları ile ilgisinin olmadığını düşündüğü, olumlu veya olumsuz yaşam olayları ile ilgili algısı olarak tanımlamıştır. Bu kişiler insan hayatındaki birçok olayı, şansa bağlı olarak veya insanın ulaşabileceğinin ötesinde birtakım üçler tarafından kontrol edildiği şeklinde yorumlarlar. İçten odaklı insanlar ise; ancak bazı olayları insanın etki edebileceği alanın dışında görürler. Lefcourt içten odaklı kontrolü, kişinin kendi kontrolünde ve kendi davranışlarının bir sonucu olarak gördüğü olumlu veya olumsuz yaşam olayları ile ilgili algısı olarak tanımlar. Buna göre dışsal odaklı insanlar kendilerini

3) Myers, David G., *Social Psychology*, fifth edition, New York: The McGraw-Hill Companies Inc. 1996, s.39; Rosenberg, M., *Conceiving the self*. New York: Basic Books, 1979, s.54; Gecas, Viktor, The self as a social force. In Timothy J. Owens, Sheldon Stryker, Norman Goodman (Eds.), *Extending self-esteem theory and research, sociological and psychological currents*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s.87.

4) Rosenberg, *Conceiving the self*. s.54.

5) Schiraldi, *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*, s.3-4.

6) Rice, Phillip L., *Stress and Health*, Brooks, Cole Publishing Company, New York 1999, s.111.

rüzgârın ünde savrulan bir yaprak olarak görürken, içten odaklı insanlar ise “kendi hayatımı kendim çizerim” anlayışına sahiptirler.⁷

İçten odaklı bireyler, bilişsel açıdan oldukça yetenekli insanlardır ve elde ettikleri bilgileri karşılaştıkları yaşam olaylarında çok etkin bir şekilde kullanabilirler. Bunun yanı sıra içten odaklı insanlar, kişisel gelişimleri başta olmak üzere iş ve sosyal çevreleri üzerinde etkili olabilmek için büyük bir çaba sarf ederler. Böylece elde ettikleri bu yönetim, olumsuz yaşam olaylarıyla başa çıkmada onları daha dirençli ve başarılı kılar. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, daha önce uygulanmış kişilik testlerinden hareketle insanlara durumları ile ilgili olumsuz geri bildirimler verilmiştir. Sonuç olarak insanlara söz konusu eksikliklerini giderme ile ilgili bir programa dâhil olma fırsatı verildiğinde, içten odaklı insanların kendilerine sunulmuş olan bu özel plana uyma hususunda daha fazla eğilim gösterdikleri görülmüştür.⁸

Psikolojik dayanıklılık ise biraz daha karmaşık bir süreçtir. Bazı insanların yaşam olayları karşısında oldukça soğukkanlı ve dirençli görüldüğü açık bir vakıadır. Stres gibi organizmanın dengesini bozan unsurlar bu insanların hisleri ve davranışları üzerinde çok az ya da belirgin olmayacak bir şekilde iz bırakırlar. Kobasa'nın 1970'lerde yapmış olduğu bir çalışmaya göre, aslında kişilik stresle ilişkili olan hastalıklara karşı kişinin direnç göstermesine yardım etmede önemli bir role sahiptir. Kobasa'nın çalışmasına göre psikolojik dayanıklılığa katkı sağlayan üç önemli faktör vardır: Kontrol, bağlılık ve meydan okuma... Kontrol, kontrol odağı olarak tanımlanırken; bağlılık, benlik ve amaç duygusunu ifade eder. Meydan okuma ise güven, denge ve öngörü gibi önemli nitelikleri ifade eder. Bu üç özellikle birlikte dayanıklılık bütünlüğüne sahip bir benlik duygusunu ifade eder. Bunun yanı sıra bu özellikler gelişim fırsatı sağlamaları açısından değişimin öncüsü olarak ifade edilirler.⁹

Görüldüğü üzere öz-saygı, bireyin sahip olduğu karakteristik özelliklerine, yetenekleri hakkındaki hislerine, geçmişe dair anılarına ve bireyin düşüncelerine kadar uzanan geniş bir yapı arz eder. Peki, öz-saygımızın seviyesini belirleyen nedir?

Bu konuda birçok etken söz konusudur: Anne-babaya güvenli bir şekilde bağlanma, birey dışındaki insanların birey hakkındaki değerlendirmeleri, diğer insanlar ile kıyaslanma, kültürel olarak bireyin sahip olduğu kimlik ve etkileşim, son olarak da bireye özel, tepeden turnağa sahip olduğu özel yeterlilikler. Zorlukların üstesinden gelmek, bireyi diğerlerinden farklı kılan yetenekler geliştirmek ve kişisel başarılar bireyi daha ümitvâr kılar ve dünyaya daha bir güvenle bakmasına katkı sağlar.¹⁰ Dolayısıyla öz-saygı, bireyin düşünce yapısını etkilemesinin yanında, günlük yaşamda elde edilen tecrübelerden tüümüyle beslenir ve bu bireyin tecrübî kaynaklarına göre şekillenir. Burada besin zinciri gibi birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen tam bir kısır döngü söz konusudur.

7) Rice, *Stress and Health*, Brooks, s.107-109.

8) Rice, *Stress and Health*, Brooks, s.109.

9) Rice, *Stress and Health*, Brooks, s.110.

10) Myers, *Social Psychology*, s.40.

Sağlıklı bir öz-saygının inşası için bazı faktörler üzerinde durulur. Bunlardan bazıları, öz-saygının ne olduğunu bilmek, bilinçli yaşamak, olumsuz düşüncelerden uzak durmak, mutluluğu artırmak, yeteneklerinin ve potansiyelinin farkında olmak, fiziki görüntüsüyle barışık olmak, kendisine dikkat etmek, karakterini (güzel ahlak) ve maneviyatını geliştirmek, daima ileriye -önüne- bakmayı ilke edinmektir.¹¹ Bu özelliklerden konuyla doğrudan ilgisini gördüğümüz karakter ve maneviyatı geliştirmekten maksadın ne olduğuna dair şunlar ifade edilebilir:

Yetişkinlere (anne-baba) sevgiyle bağlanan insanların içsel bir güvenlik duygusuna sahip olduğu gibi, Tanrı'ya kendisini yakın hisseden insanlar da derin bir güven ve değer duygusuna sahiptirler. Son zamanlarda yapılan çalışmalara bakıldığında maneviyat ve dindarlığın birçok psikolojik ve fiziksel faydaları olduğu görülmektedir. Maneviyat ve dindarlık düzeyi yüksek insanlarda kaygı, depresyon, suç işleme, uyuşturucu madde kullanımı ve fiziksel rahatsızlık düzeyinin daha az; yaşam memnuniyeti, mutlu evlilik ve sağlıklı yaşam gibi pozitif unsurların ise daha çok görüldüğü belirtilmiştir.¹²

Tanrı'ya yakınlık düşünceyle başlamaktadır. Kendini Tanrı'ya yakın hissetmenin birçok yolu vardır. Bunların başında ise "tefekkür"; yani Tanrı'yla irtibata geçerek kendini Ona açma, Ona güvenme, O'nun sevgisinin varlığına inanarak rahatlama, Tanrı'yla bir bütün içinde kendini hissetme ve O'nunla bağlantı kurma ve tüm bunlarla birlikte iç dünyamızda ve günlük yaşamın her anında kutsala dair izler bulma gelir. Bunun yanı sıra dua etme, kutsal metinleri okuma, ibadethanelere gitme ve kutsalın istediği şekilde yaşamını sürdürmeye çalışma da yine Tanrı'yla olan ilişkileri geliştirmeyi ve Ona yakın olmayı sağlayan önemli dini-manevi unsurlardır.¹³ Bütün bu dini ritüeller güzel ahlakın ve maneviyatın gelişmesine katkı sağladığı gibi güzel ahlak ve maneviyat da sağlam bir öz-saygının oluşmasında en etkin temel dinamiklerden biri sayılabilir.

2. İç Güdümlü Dinî Motivasyon

Dindarlık, insanın aşkın varlık olan yaratıcıya bağlılığını ifade eden, insanın iç dünyasında değişik düzeylerde bir etki sahasına sahip olan gelişimsel bir kavramdır. İnsanın iç dünyasında hissettiği bağlılık ya da sorumluluk hali; onun kişiliğinin her yönünde kendisini gösterir; tecrübeleri, inançları ve düşüncelerinde açıkça ortaya çıkar. Böyle bir bakış açısı; dinin gereklerini yerine getirme, ahlâkî davranışlar sergileme vb. benzer bütün aktivitelerinde onu motive eder.¹⁴

Bir bireyin dindarlığı, o bireyin hayatında dinin yer alması ve hayatına yön vermesi anlamına gelir. Din, bu şekilde o bireyin hayatına anlam katabilir ve onu mutlu edecek

11) Schiraldi, *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*, s.1

12) Schiraldi, *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*, s.139.

13) Schiraldi, *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*, s.140-144.

14) Paloutzian, Raymond F., *Invitation to the Psychology of Religion*, Second Edition, Allyn and Bacon Company, Needham Heights, Massachusetts, USA 1996, s. 12.

bilişsel alt yapıyı meydana getirebilir. Din, insana belirli davranış kalıpları sunabilir, onun kendisini suçlu hissetmesine sebep olabilir ya da masum hissetmesini sağlayabilir veya hata da bireyin inanmasını sağlayacak birtakım gerçeklikleri açığa çıkartabilir. Dinin insan hayatında var olan seviyesinin incelenebilmesi için bazı anahtar sorular vardır. Kişisel olarak neye inanırsın? İnanıldığın din hayatında nasıl bir işlevselliğe sahiptir? Din senin için ne ifade eder? Hal ve hareketlerine, sosyal konularda sergilediğin tutumlara, zihinsel ve fiziksel sağlığına, iyiliğine ve mutluluğuna veya karşılaştığın sorunlarla baş edebilme kabiliyetine nasıl etkide bulunur? İnsanın bu tür sorulara vereceği cevaplar, onun dinî yönelimi, dine bakış açısı, kısacası dindarlığı hakkında bizlere önemli ipuçları sunacaktır.¹⁵

Dindarlığın ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği, tek ya da çok boyutlu bir yapıya sahip olup olmadığı ile ilgili olarak birçok araştırma ve inceleme faaliyetinden söz etmek mümkündür. Ancak araştırmamız açısından; dindarlığı bir yönelim ve uyum olarak ele alıp değerlendiren Allport ve Ross'un ortaya koyduğu iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık sınıflandırması önem arz eder.

Allport ve Ross'un ortaya koyduğu iç güdümlü ve dış güdümlü din ve dindarlık sınıflandırmasında iki ayrı uç ele alınmaktadır. İç güdümlü dindarlıkta din, bireyin hayatında belirlemiş olduğu kural ve kaidelere, kutsallığa uygun olarak yer alır. İç güdümlü dindarlar, inançlarına karşı saygı ve sevgi doludurlar. Dış güdümlü dindarlıkta ise din, adeta birey tarafından kullanılmakta, bir araç işlevi görmektedir. Din, dünya menfaat ve huzurunu sağlaması için bireyin hizmetinde kullanılan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu bireylerin gözünde dinî aktiviteler, gereklilikler, ibadet ve uygulamalar dünyevî amaçlara ulaşmanın en önemli yollarındandır. İç güdümlü dindarlıkta din, bireyin hayatının tümünde yer alıyor iken; dış güdümlü dindarlıkta din, böyle bir durum söz konusu değildir. İç güdümlü din, bireyler açısından bütünleştirici, birleştirici bir niteliğe sahiptir. Dış güdümlü dindarlıkta ise din, bireyin hayatındaki kişisel arzu ve isteklerine göre parçalanma ve bölünmelere uğrar. İnsanın hayatının her alanında dinî görünümlere rastlamamak ihtimal dâhilindedir. İç güdümlü dindarların hayatında, din bilinçli ve mantıklı bir eylem olarak yer alır. Dinî önemseyen ve dikkate alan iç güdümlü dindar birey, dini hayatının merkezine koyar ve bütün her şeyi inancı çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışır.¹⁶

Bu sınıflandırma içerisinde iç güdümlü dindarlık ayrı bir yer ve öneme sahiptir. İçsel dini uyum ya da iç güdümlü dindarlık, kişinin yaşamının dinî ideal ve emirler açısından her yönüyle uyumlu bir yapı arz etmesi olarak değerlendirilebilir.¹⁷ Çünkü dine içten motive olan bir birey ailevî ilişkileri, kendi özel yaşamı, hayata dair tereddütleri ve çıkmazları, hataları, kusurları ve en sonunda da nihaî varoluşsal kaygıları; geniş kapsamlı bir sorumluluk bilinci, kısmen bilişsel fakat temel olarak motivasyonel nitelik taşıyan bir

15) Paloutzian, *Invitation to the Psychology of Religion*, s. 8.

16) Fuller, Andrew R., *Psychology&Religion: Eight Points of View*, Third Edition, Rowman&Littlefield Publisher Inc., Lanham, Maryland, Usa 1994, s.115-116.

17) Wulff, David M., *Psychology of Religion*, John Wiley&Sons Inc., NewYork, Usa 1997, s. 653.

yapının altında idare edilmektedir.¹⁸ İç güdümlü dindarlık ya da dini yönelim olarak ifade edilen bu dindarlık tipi; dinin, dolayısıyla da aşkın varlığın gerçek manada müntesiplerinden beklediği, içselleştirilmiş, özümsemiş, samimiyet, dikkat ve özen arz eden bir dini yaşamı ortaya koyar.

“İçsellik” kavramı, biyolojik bir kavram olan “hazım” kavramına benzetilebilir. Tıpkı dışarıdan alınan bir yiyeceğin hazmedilmesi sonucu o yiyeceğin, onu ilk olarak alan biyolojik sistemin bir parçası haline gelmesi gibi, daha önceden kişinin dışında olan, ancak bireyin herhangi bir şeye inanmasıyla içselleştirilen bir inanç da, psikolojik bünye tarafından içselleştirildiği andan itibaren o bünyenin çok önemli bir parçası haline gelebilmektedir. Benzer tarz da herhangi bir dini inanç da, fertler tarafından bu şekilde içselleştirilebilmekte ve bu inançlar sahiplerinin şahsiyetlerinin önemli bir parçası haline gelebilmektedir. İçten adanmış bir birey için inanç, onun yaşamının en temel güdüleyicidir. Ekonomik ve sosyal diğer benzeri ihtiyaçlar da insan hayatında önemli rol oynayabilir; fakat bunlar inancın ancak bir alt kümesi olabilir. Örneğin içsel dini bir güdü ile ekonomik ve cinsel bir güdü arasında çatışma meydana gelse bu güdüler yerini dini bir güdüye bırakmak zorundadır.¹⁹

3. Yöntem

Alan araştırması olarak tasarlanan bu çalışmanın konusunu, iç güdümlü dindarlık ve öz-saygı olguları oluşturmaktadır. Bu çerçevede iç güdümlü dindarlık ile öz-saygı arasındaki ilişki, hem bu iki olguyu oluşturan tutum ve davranışlar genelinde hem de bu iki olgunun etkilenebileceği düşünülen demografik değişkenler çerçevesinde test edilecektir.

3.1. Hipotezler

Araştırmamızda şu hipotezler test edilecektir:

1. Deneklerin içsel dini motivasyon düzeyleri ile özsaygı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
2. Yaş arttıkça deneklerin öz saygı düzeyi artacaktır.
3. Cinsiyet ile öz saygı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
4. Deneklerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri arttıkça özsaygı düzeyleri artacaktır.
5. Deneklerin ekonomik düzeyi yükseldikçe öz saygı düzeyleri artacaktır.

18) Allport, Gordon W., *The Person in Psychology*, Beacon Press, Boston, Usa, 1968, s. 257-258.

19) Paloutzian, *Invitation to the Psychology of Religion*, s. 201.

20) R.,Hoge, A Validated Intrinsic Religious Motivation Scale, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1972, C.11, S.4, s. 369-376

3.1. Örneklem

Araştırma, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen ve toplam 397 öğrenciden oluşan bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yaşları 17 ile 38 arasında değişen ve yaş ortalaması 22,07 olan 397 kişinin; 207'si kız (%52,1), 190'ı erkek (%51,9) öğrencidir.

3.2. Ölçme Araçları

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği

Hoge tarafından dindarlığın içsel motivasyonunu ölçmek amacıyla hazırlanan İçsel Dini Motivasyon Ölçeği²⁰, 10 maddeden (dolgu soruları dışında) oluşmakta olup, ölçek maddelerinin ilk 7'si pozitif ("Dinî inançlarım hayata bakış açımı belirler" gibi), 3'ü ise negatif ("Hayatta dinden çok daha önemli şeyler olduğuna inanıyorum" gibi) cümle yapısında ifade edilmiştir. Ölçekte 5 dereceli Likert formatı kullanılmış (1'den 5'e kadar) ve puanlamada olumsuz cümle yapısında ifade edilen 3 maddenin puanları ters çevrilmiştir. Ölçeğin puan ranjı 10 ile 50 arasında değişmektedir. Karaca tarafından Türkçe'ye uyarlanan bu ölçeğin, yarıya bölme tekniği ile hesaplanan güvenilirlik kat sayısı $r = .76$; homojenlik ölçütü olan Cronbach's alpha katsayısı ise $r = .84$ olarak bulunmuştur²¹. Bu sonuçlarla ölçeğin, ülkemizde yapılacak araştırmalarda dindarlığın içsel boyutunun ölçülmesinde kullanılabilir ve geçerli bir araç olduğu ortaya koyulmuştur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Morris Rosenberg tarafından ABD'de geliştirilen Benlik Saygısı Ölçeği, çoktan seçmeli 63 sorudan oluşan bir öz-bildirim ölçeğidir. 12 alt kategoriden oluşan ölçeğin ilk 10 maddesi, doğrudan benlik saygısını ölçmeye yöneliktir. 1, 2, 4, 6, 7. maddeler olumlu kendilik değerlendirmesini sorgularken 3, 5, 8, 9, 10. maddeler olumsuz kendilik değerlendirmesini sorgulamaktadır. Ölçekte 5 dereceli Likert formatı kullanılmış (1'den 5'e kadar) ve puanlamada olumsuz cümle yapısında ifade edilen 5 maddenin puanları ters çevrilmiştir. Ölçeğin toplam puan aralığı 10 ile 50 arasında değişmektedir.²² Ölçeğin Türkçeye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlilik puanlarının elde edilmesi ile ilgili çalışmalar ise Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır.²³

21) Faruk, Karaca, Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumun Standardizasyonu, *EKEV Akademi Dergisi*, Erzurum 2001, C.3, S.1, s. 187–201.

22) Morris, Rosenberg, *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton, Princeton University Press, New Jersey 1965.

23) Füsün, Çuhadaroğlu, *Adolesanlarda Benlik Saygısı*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü, Ankara 1986; Füsün, Çuhadaroğlu, *Adolesanlarda Özdeğer Duygusu ve Çeşitli Psikopatolojik Durumlarla İlişkisi*, Düşünen Adam, 1990, C.3, S.3, s. 71-75.

3.3. Uygulama:

Araştırma amacına uygun olarak hazırlanan 430 anket formu, 2014 Ocak ve Şubat ayları içerisinde Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerine dağıtılmış, geriye gelen 410 formdan 13'ü eksik doldurulma nedeni ile değerlendirme dışında bırakılmıştır. Uygulama esnasında öncelikle anket formu ile ilgili gerekli bilgiler katılımcılara sunulmuş, uygulamanın ve elde edilen verilerin sağlıklı olabilmesi için katılımcıların gönüllü olması esas alınmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Katılımcılardan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve verilerin analizi SPSS 18 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, t testi, tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Tek yönlü varyans analizinden sonra, ikiden fazla gruplar arasında farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemede Tukey HSD testi uygulanmıştır.

4. Bulgular ve Yorumlar

İçsel dini motivasyon ve özsaygı ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiye geçmeden önce, katılımcıların içsel dini motivasyon ve özsaygı ölçeklerinden almış oldukları en düşük, en yüksek ve ortalama puanları belirtmek yerinde olacaktır. Yapılan frekans analizi sonucunda, katılımcıların içsel dini motivasyon ölçeğinden aldıkları en düşük puanın 18 en yüksek puanın ise 50 olduğu, ortalama puanın ise 42,10 olduğu görülmüştür. Katılımcıların özsaygı ölçeğinden aldıkları puanlara baktığımızda ise en düşük puan 14, en yüksek puan 50, ortalama puan ise 37,12'dir. Elde edilen bu sonuçlar, araştırma örnekleminin gerek içsel dini motivasyon gerekse de özsaygı düzeylerinin, ölçeklerden alınan en küçük ve en yüksek puanlar dikkate alındığında, oldukça iyi düzeyde olduğunu göstermektedir. Her iki değişken açısından da katılımcıların içsel dini motivasyon ve özsaygı düzeylerinin yükseğe yakın düzeyler olduğunu söylemek mümkündür.

4.0.1. Özsaygı – Yaş İlişkisiyle İlgili Bulgular

Araştırma örnekleminin yaş aralığı 17 ile 38 arasında olup, yaş ortalaması ($r=22,07$)'dir. Örneklemin içinde bulunduğu gelişim dönemi, ergenliğin sonu ile ilk yetişkinliğin başlangıcına denk gelmesi itibarıyla bir geçiş dönemi olma özelliği taşımaktadır. u durum, özsaygı düzeylerinde ani değişim ve kararsızlıklara sebebiyet verebilir. Bu nedenle süreksiz bir değişken özelliği gösteren yaş değişkeni, kategorik bir değişken haline getirilerek analiz yapılmıştır.

Tablo 1. Öz saygı Yaş İlişkisi

	Yaş Grupları	N	X	S.s.	F	P	
Özsaygı	17-18	50	36,54	6,67	,94	,41	---
	19-21	134	37,12	6,04			
	22-24	149	36,81	6,60			
	25 ve üzeri	64	38,29	6,81			

p> .05

Yapılan istatistiksel analiz sonucu, toplam özsaygı düzeyleri açısından yaş kategorileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ilgili hipotezimizi desteklememektedir.

4.0.2. Özsaygı – Cinsiyet İlişkisiyle İlgili Bulgular

Tablo 2. Özsaygı – Cinsiyet İlişkisi

	Cinsiyet	N	X	S.s.	T	p
Özsaygı	Erkek	190	37,48	6,05	1,05	,29
	Kız	207	36,79	6,81		

p> .05

Kız katılımcıların özsaygı ortalamaları (X= 36,79) iken, erkek katılımcıların özsaygı ortalamaları (X= 37,48) ile daha yüksek çıkmasına rağmen aradaki bu fark, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ilgili hipotezimizi desteklemektedir.

4.0.3. Özsaygı - Sosyo-ekonomik Düzey ile İlgili Bulgular

Tablo 3. Özsaygı – Sosyo- Ekonomik Düzey İlişkisi

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	X	S.s.	F	p	Farklar
Özsaygı	0-500 TL	38	37,92	4,74	1,60	,17	---
	501-1000 TL	84	36,61	6,39			
	1001-1500 TL	91	35,90	7,08			
	1501-2000 TL	81	37,72	6,49			
	2000 TL ve üzeri	103	37,85	6,37			

p> .05

Yapılan istatistiksel analiz sonucu, örneklemin sosyo-ekonomik durumları ile özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ilgili hipotezimizi desteklememektedir.

4.1.4. Özsaygı – Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi İle İlgili Bulgular

Tablo 4. Özsaygı – Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi İlişkisi

	Sınıf Düzeyi	N	X	S.s.	F	p	Farklar
Özsaygı	Birinci Sınıf	90	36,54	6,08	1,95	,12	---
	İkinci Sınıf	116	36,98	5,71			
	Üçüncü Sınıf	94	38,48	6,55			
	Dördüncü Sınıf	97	36,51	7,40			

p> .05

Araştırmada toplam özsaygı düzeyleri açısından öğrenim görülen sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ilgili hipotezimizi desteklememektedir.

5. İçsel Dini Motivasyon - Özsaygı İlişki

Tablo 6. Özsaygı – İçsel Dini Motivasyon İlişkisi

Değişken	1	2
1. İçsel Dini Motivasyon	1	
2. Özsaygı	,164**	
Ortalama	42,10	37,12
Standart Sapma	5,20	6,46

** **p< .01**

Yapılan korelasyon analizi sonucu içsel dini motivasyon ile özsaygı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r= .16, p< .01$). Dolayısıyla içsel dini motivasyon düzeyi arttıkça özsaygı düzeyi de artmaktadır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular, “İçsel dini motivasyon ile öz-saygı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki temel hipotezimizi destekler niteliktedir.

Ülkemiz dışında gerçekleştirilen dindarlık ya da içsel dini motivasyon ve öz-saygı arasındaki ilişkinin ele alındığı araştırmalarda, pozitif yönde anlamlı ilişkilerin bulunduğu çalışmaların²⁴ yanı sıra, söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur.²⁵

24) Paul J., Watson, Ralph W., Hood, Ronald J., Morris, James R., Hall, Religiosity, Sin and Self-esteem. *Journal of Psychology and Theology*, 1985, C.13, S.2, s. 116-128; Lawrence A., Fehra; Mark E., Heintzelmana, Personality and Attitude Correlates of Religiosity: A Source of Controversy. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 1977, C.95, S.1, s.63-66; Carol A., Markstrom, Religious Involvement and Adolescent Psychosocial Development. *Journal of Adolescence*, 1999, S.22, s.205-221; Abdel-Khalek, Ahmed M., Religiosity, Subjective well-being, Self-esteem,

Yapılan bu çalışmalarda din olgusu gerek dindarlık, gerek dini yönelim, gerek içsel ya da dışsal dini motivasyon gibi değişkenler açısından ele alınmış, dinin bireysel ve sosyal açıdan insanlara sunmuş olduğu fırsatlar, grup desteği, insani ilişkiler ve bu ilişkiler sonucu sahip olunan özsaygı ya da benlik saygısı düzeyi değerlendirilmiştir.

Batı'daki çalışmalar içerisinde en dikkat çeken Greenway ve arkadaşlarının “Kişilik değişkenleri, özsaygı, depresyon ve Tanrı algısı” üzerine yapmış oldukları araştırmadır. Araştırmada özsaygının iki temel unsuru olan bireylerin kendilerine karşı olumlu bakış açıları (self-liking) ve fiziksel ve bilişsel yetkinlik (self-competence) düzeylerinin insanların Tanrı algıları üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir.²⁶ Dolayısıyla insanların kendilerini sevmeye ve yeterli görme düzeylerinin düşük olması, onlarda olumsuz bir Tanrı algısına sebep olduğu gibi, insanların olumlu Tanrı algısına sahip olmaları, kendileri ile ilgili olumlu algılar elde etmelerine ve özsaygılarının yüksek olmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca araştırmada olumlu Tanrı algısının, dünyanın yaşanılması zor ve düşmanca bir yer olduğuna dair olumsuz duyguları giderici ve düşük özsaygı düzeyinin oluşmasına sebep oluculuğu olumsuz hisleri azaltıcı bir yapı arz ettiği ifade edilmektedir. Yine Krause'nin “sosyal destek ve öz saygı” üzerine yapmış olduğu bir araştırmada, kilise ve diğer sosyal grup üyelerinden elde edilen sosyal desteğin Tanrı'yla güçlü ve sürekli bir ilişkiye sahip olmayı desteklediği; Tanrı'yla çok yakın ve güçlü bir ilişkiye sahip olan bireylerin de özsaygı düzeylerinin o derece güçlü olduğu belirtilmiştir.²⁷

and Anxiety among Kuwaiti Muslim Adolescents, *Mental Health, Religion & Culture*, 2011, C.14, S.2, s.129-140; E., Williams, L. J., Francis, M. Robbins, Rejection of Christianity and self-esteem. *North American Journal of Psychology*, 2006, S.8 s.193-196; S., Reiland, D., Lauterbach, Effects of Trauma and Religiosity on Self-Esteem. *Psychological Reports*, 2008, C.102, S.3, s.779-790; C. G., Ellison, and J. S. Levin, ‘The Religion- Health Connection: Evidence, Theory, and Future Directions’, *Health Education & Behavior*, 1998, S.25, s.700-720; Neal, Krause and Christopher, G.Ellison. Parental Religious Socialization Practices and Self Esteem in Late Life, *Review of Religious Research*, Volume, 2007, C.49, S.2, s.109-127; Thao N. Le, Religiousness and Depressive Symptoms in Five Ethnic Adolescent Groups, *The International Journal For The Psychology Of Religion*, 2007, C17, S.3, s.209-232; Scott, Schieman, Religiosity and Health: The Differential Effects of Self-Esteem and the Sense of Mastery *Journal for the Scientific Study of Religion*, 2008, C.47, S.4, s.710-724; Christopher, B.Smith, Self – Esteem and Religiosity An Analysis of Catholic Adolescents from Five Cultures, *Journal for the Scientific Study and Religion*, 1979, C.18,S.1, s.51-60.

- 25) Kenneth I. Maton, The Stress- Buffering Role of Spiritual Support: Cross- Sectional and Prospective Investigations, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1989, C28, S.3, s.310-323; Peter R. Hills, Leslie J. Francis, and Penny Jennings, Religious Behavior, Personality, and Dimensions of Self-Esteem Among 13- to 15-year-old Adolescents *Journal of Research on Christian Education* Spring 2006, C.15, S.1, s.61-76.
- 26) A. Philip, Greenway, Lisa C., Milne, Veronica Clarke, Personality variables, self-esteem and depression and an individual's perception of God, *Mental Health, Religion & Culture* , 2003, C.6, S.1, s. 55.
- 27) Krause, Neal, Church-Based Social Relationships and Change in Self-Esteem Over Time *Journal for the Scientific Study of Religion*, 2009, C.48, S.4, s. 769.

Şahin'in ergenler üzerinde gerçekleştirmiş olduğu araştırmada; inanç, davranış, bilgi ve duygu boyutları ile birlikte dindarlık ve benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiş ve inanç, davranış ve bilgi boyutları dâhil olmak üzere dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmada, dindarlığın duygu boyutu ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak herhangi bir ilişki olmadığı görülmüştür.²⁸

Kimter'in konuyla ilgili araştırmasında, üniversite öğrencilerinin dinsel yaşantı biçimleri ve öznel dindarlık algıları ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişkilerin olduğu, görülmüştür.²⁹

Cengil'in İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında ise çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, yerleşim yeri, ekonomik durum, anne ve babanın eğitim durumu, fiziksel özelliklerini değerlendirme biçimi, lise mezuniyet notu, anne ve babanın mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, kardeş sayısı, ebeveynin hayatta olma durumu, anne ve baba tutumu) ile birlikte 1. sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri incelemiştir. Araştırma 136 kişi üzerinde gerçekleştirilmiş ve katılımcıların %50'sinin yüksek, %46,3'ünün orta ve %3,7'sinin de düşük benlik saygısına sahip oldukları görülmüştür. Araştırma sonucunda, genel itibariyle öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.³⁰

Koç tarafından çeşitli meslek gruplarına mensup yetişkinler üzerinde gerçekleştirilen bir başka araştırmada, iç güdümlü dindarlık ve dış güdümlü dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlarda, iç güdümlü dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; dış güdümlü dindarlık ile benlik saygısı arasında ise istatistiksel olarak herhangi bir ilişki olmadığı görülmüştür.³¹ Bu bulgular, içselleştirilmiş ve samimi şekilde yaşanmaya gayret edilen dini bir yaşamın, insanların benlik saygılarına olumlu yönde yansıtacağını; aslından uzak ve de ciddiyetten yoksun bir dini yaşamın benlik saygısı açısından herhangi bir etki ortaya koymayacağını göstermiştir.

Yıldız ve Çapar'ın orta öğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada ise; benlik saygısı ve dindarlık değişkeni arasında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı ilişki olmadığı görülmüştür.³²

28) Adem, Şahin, Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi. *SÜİFD*,19, 2005, s. 187-197.

29) Nurten, Kimter, Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

30) Muammer, Cengil, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C.8, S.15, s.77-102.

31) Mustafa, Koç, Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C.18, S.1, s. 473-493.

32) Murat, Yıldız, & Betül, Çapar, Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı ile Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2010, C.10, S.1, s. 103-131.

Topuz, gelişim dönemlerinden yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerindeki gösterişçi/aldatıcı dindarlık, taklidi dindarlık, tahkiki dindarlık ve zevk alınan dindarlık gibi farklı dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırma konusu edinmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda; dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, dindarlık düzeyinin artışı ile benlik saygısı düzeyinin de arttığı görülmüştür. Dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise; inançsızlık ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyine ulaşmayan negatif ilişki, gösterişçi/aldatıcı dindarlık ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Diğer taraftan taklidi dindarlık ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, tahkiki dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.³³

Din, insanlardan en başta kendilerini tanımalarını ister. İnsan sahip olduğu yapının niteliklerinin farkına vardığında, hayatını çok daha verimli bir şekilde devam ettirebilir. Nitekim Ayten, dindarlık ile kendine saygı arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğuna dair sonuçlar elde ettiği çalışmasında, dini yönelimdeki artışın, insanların daha olumlu benlik tasarımını sahip olmalarına katkı sağlayacağını ifade etmiştir.³⁴ Dolayısıyla sağlam bir içsel dini motivasyon, kişinin sahip olduğu varoluşsal değerlerin bilincinde olmasını sağlayacak, kendine ve çevresine değer veren birey, bunun sonucunda değer görecektir ve üst düzey bir özsaygı seviyesine sahip olabilecektir.

Sonuç ve Tartışma

Özsaygı, bireyin sahip olduğu motivasyonel/güdüsel güç üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu durum sosyo-psikolojik bir etki ile kendini ortaya koyabilir. Öz farkındalık ve öz kimliğini geliştiren birey, olumlu davranışlar edinmede ve bu davranışları edinirken kazandığı sosyal tecrübeleri nasıl arayacağı, algılayacağı ve kendilik algısı ile nasıl ilişkilendireceği hususlarında önemli bir donanıma sahip olur. İçselleştirilmiş, özümsemiş, samimiyet, dikkat ve özen arz eden bir dini yaşam anlamına gelen içsel dini motivasyon, tıpkı özsaygı gibi bireyi içten motive ederek; bireyin özel yaşamını, ailevi ilişkilerini, hayata dair tereddütlerini ve çıkmazlarını, kusurlarını ve en sonunda nihaî varoluşsal kaygılarını vb. hayata dair çok farklı yönleri geniş kapsamlı bir sorumluluk bilinciyle etkilemektedir. Bu yönüyle özsaygı ve içsel dini motivasyonun bireyin kendisi ve çevresiyle olan ilişkilerini düzenlemeye benzer psikolojik etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu durumda bu iki özelliğin birbirleriyle etkileşim halinde olmaları doğal bir sonuç olarak karşılanabilir.

33) İlhan, Topuz, Dindarlık Tipolojileri İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, S.30, s. 139-154.

34) Ali, Ayten, Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, C.29, S.2, s. 185-204.

Araştırmada dikkate değer diğer bir bulgu, öğrenim görülen sınıf düzeyleri ile özsaygı arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmasa da öğrencilerin özsaygı düzeylerinin son sınıfa gelindiğinde birinci sınıftan daha düşük bir seviyede olmasıdır. Oysa beklenen, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte öğrencilerin sahip oldukları bilgi birikimlerinin onları daha kendilerinden emin, ayakları yere sağlam basan, topluma dini yönden rehberlik edebilecek bireyler yapacağı yönündedir. Kanaatimize göre bu durumun en önemli sebeplerinden biri, son sınıf düzeyindeki öğrencilerin fakülteden mezun olurken kendilerini henüz “ilahiyatçı” diye tanımlayabileceğimiz bir sınıfa uygun görmemeleri veya kendilerini bekleyen sorumluluğun önem ve büyüklüğünü daha çok idrak etmelerinden dolayı kendi mevcut donanımları ile üstlenecekleri görevde yeterince başarılı olamama yönünde duymuş oldukları kaygıdır. Bunun yanı sıra öğrencilerin atamayla ilgili yaşadıkları stres ve “Şimdi ne olacak..?” şeklindeki hayatla ilgili kaygıları da, onların özsaygı düzeylerini son sınıf düzeyinde düşürmüş olabilir.

Kaynakça

- Abdel-Khalek, Ahmed M., Religiosity, Subjective well-being, Self-esteem, and Anxiety among Kuwaiti Muslim Adolescents. *Mental Health, Religion & Culture*, 2011, C.14, S.2, s.129–140.
- Allport, Gordon W., *The Person in Psychology*, Beacon Press, Boston, Usa 1968, s. 257-258.
- Ayten, Ali, Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, s. 185-204.
- Cengil, Muammer, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C.8, S.15, s. 77-102.
- Christopher, B.Smith, Self – Esteem and Religiosity An Analysis of Catholic Adolescents from Five Cultures. *Journal for the Scientific study and religion*, 1979, s.51-60
- Çuhadaroğlu, Fusun. Adolesanlarda Benlik Saygısı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü, 1986.
- _____, Adolesanlarda Özdeğer Duygusu ve Çeşitli Psikopatolojik Durumlarla İlişkisi, *Düşünen Adam*, 1990, s.71-75.
- Ellison, C. G. and J. S. Levin, ‘The Religion- Health Connection: Evidence, Theory, and Future Directions’, *Health Education & Behavior*, 1998, s.700–720.
- Fuller, Andrew R., *Psychology&Religion: Eight Points of View*, Third Edition, Rowman&Littlefield Publisher Inc., Lanham, Maryland, Usa, 1994, s.115-116.
- Gecas, Viktor, The self as a social force In Timothy, J. Owens, Sheldon Stryker, Norman Goodman (Eds.), *Extending self-esteem theory and research, sociological and psychological currents*. Cambridge: Cambridge University Press 2001, s.87.

- Fehra, Lawrence A. & Heintzelmana, Mark E., Personality and Attitude Correlates of Religiosity: A Source of Controversy. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 1977, s.63-66.
- Greenway, A. Philip, Lisa C., Milne, Veronica, Clarke, Personality variables, self-esteem and depression and an individual's perception of God, *Mental Health, Religion & Culture*, 2003, s.55.
- Hoge, R., A Validated Intrinsic Religious Motivation Scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1972, s.369-376
- I. Maton, Kenneth, The Stress- Buffering Role of Spiritual Support: Cross- Sectional and Prospective Investigations, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1989, s.310-323.
- Krause, Neal - Christopher, G.Ellison, Parantel Religious Socialization Practices And Self Esteem In Late Life, *Review of Religious Research*, 2007, s.109-127
- , Church-Based Social Relationships and Change in Self-Esteem Over Time *Journal for the Scientific Study of Religion*, 2009, C.48, S.4, s.756-773
- Karaca, Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- , Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu. *EKEV Akademi Dergisi*, Erzurum 2001, C.3, S.1, s. 187-201.
- Kimter, Nurten, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Koç, Mustafa, Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C.18, S.1, 2009, s.473-493.
- Markstrom, Carol A., Religious Involvement and Adolescent Psychosocial Development, *Journal of Adolescence*, 1999, 205-221.
- Myers, David G., *Social Psychology, fifth edition*. New York: The McGraw-Hill Companies Inc., 1996, s.39.
- Özyurt, Berrin Eylen, "Gelişim Konularına Genel Bakış". Âlim Kaya (Ed.), *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010, s.1-28.
- Paloutzian, Raymond F., *Invitation to the Psychology of Religion*, Second Edition, Allyn and Bacon Company, Needham Heights, Massachusetts, USA 1996, s. 12.
- R. Hills, Peter, Leslie J. Francis, and Penny Jennings, Religious Behavior, Personality, and Dimensions of Self-Esteem Among 13- to 15-year-old Adolescents *Journal of Research on Christian Education*, Spring 2006, s.61-76
- Reiland S., Lauterbach D., Effects of Trauma and Religiosity on Self-Esteem. *Psychological Reports*, 2008, s. 779-790.

- Rice, Phillip L., *Stress and Health*, Brooks/Cole Publishing Company, New York 1999, s.111.
- Rosenberg, Morris, *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1965.
- _____, *Conceiving the self*. New York: Basic Books, 1979, s.54;
- Schieman, Scott, *Religiosity and Health: The Differential Effects of Self-Esteem and the Sense of Mastery* *Journal for the Scientific Study of Religion*, s.710-724
- Schiraldi, Glenn R., *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*, New Harbinger Publications, Oakland, 2007, s.3.
- Şahin, Adem, Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi. *SÜİFD*, 2005, S. 19, s.187-197.
- Thao, N. Le, *Religiousness and Depressive Symptoms in Five Ethnic Adolescent Groups*, *The International Journal for The Psychology Of Religion*, 2007, s.209-232
- Topuz, İlhan, *Dindarlık Tipolojileri İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma*. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, s.139-154.
- Watson, Paul J.; Hood, Ralph W.; Morris, Ronald J.; Hall, James R., *Religiosity, Sin and Self-esteem*. *Journal of Psychology and Theology*, 1985, s.116-128.
- Williams, E., Francis, L.J., & Robbins, M., *Rejection of Christianity and self-esteem*. *North American Journal of Psychology*, 2006, s.193-196.
- Wells, L. Edward, *Self-Esteem and social inequality*, In Timothy, J. Owens, Sheldon Stryker, Norman Goodman (Eds.), *Extending self-esteem theory and research, sociological and psychological currents*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s.306-307.
- Wulff, David M., *Psychology of Religion*, John Wiley&Sons Inc., NewYork, Usa 1997, s. 653.
- Yavuzer, H. (2004). *Çocuk Psikolojisi* (26. Baskı), Remzi Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Yıldız, Murat & Çapar, Betül, *Ortağretim öğrencilerinde benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2010, C.10, S.1, s.103-131.

